

CRITICAI LAPOK

2021

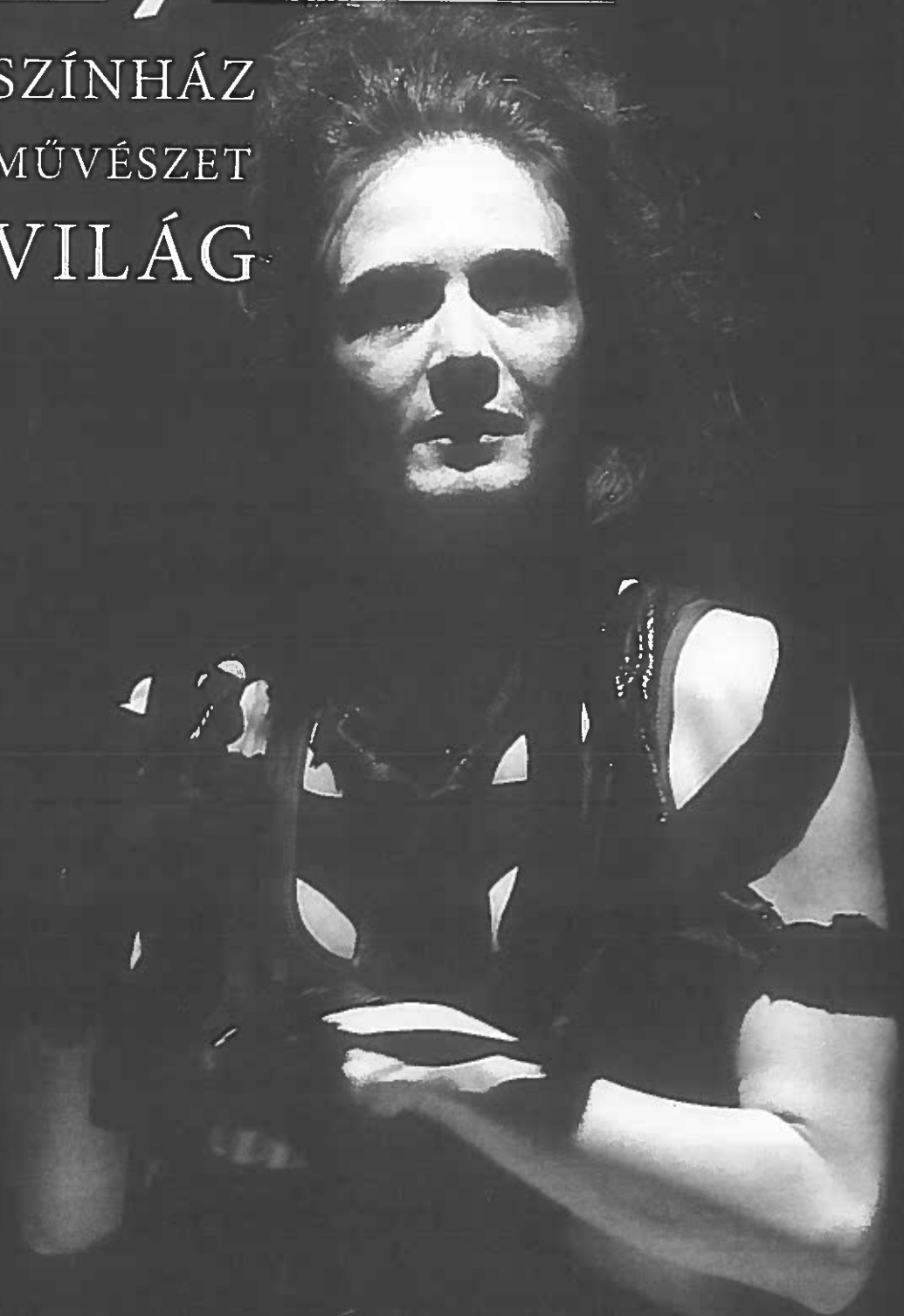
XXX. ÉVFOLYAM

07-08

SZÍNHÁZ

MŰVÉSZET

VILÁG

Létezik olyan, hogy szakmai konszenzus, ha mostanában nemigen látszik is. Ilyen Töröcsik Mari megítélése, akitől Stuber Andrea búcsúzik e számunkban. Kamaszkorom egyik felejthetetlen élménye a *Varsói melódia* című előadás a Katona József Színházban (akkor a Nemzeti kamaraszínházában) – az Iglódi István rendezte Valentyin Zorin-dramában Töröcsik Mari partnere Sztankay István volt. Mára már csupa színháztörténet. Ahogyan Ajtay Andor is (no meg filmtörténet, miként Töröcsik Mari is) – a Balogh Géza rajzolta pályakép első részét közöljük most.

Egy éppen új szakaszához ért színészi életút bontakozik ki Ménesi Gábor Trokán Péterrel készített interjújából, amely számos ponton színháztörténeti adalék is egyben, Ruszt József színházáról, Gábor Miklósról, a Jordán Tamás vezette Nemzeti Színházról s a szombathelyi színházalapításról szólva többek közt.

2021 januárjában lett volna a szombathelyi Weöres Sándor Színház Jordán Tamás vezette korszakának utolsó premierje, Beckett *A játszma vége* című drámáját Zsótér Sándor rendezésében azonban csak májusban tudták bemutatni a pandémia miatt – Józsa Ágnes írt az előadásról.

Az abszurd dráma másik nagyja, Harold Pinter *Az étellift* című műve is szerepelt a Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztiválon, a béke szigetén – ahogy Turbuly Lilla jellemzi a találkozót, nemcsak az 1664. augusztus 10-én kötött vasvári békére utalva.

Békéről aligha beszélhetünk a színészképzés terén, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy annak idején tanulmányait a Színház- és Film-művészeti Egyetemen kezdett növendékek két különböző formációban hozták létre vizsgaelőadásokat ebben a félévben. Az *Ernellák Farkaséknál* című az SZFE égisze alatt jött létre, míg az *Orlando Projekt* a freeszfe bemutatója. A két produkcióra Stuber Andrea reflektált, utóbbi esetében a jelmezekről szólva a „wannabe varrónő” szemszögét is érvényesítve.

A textília nemcsak az összművészeti alkotásokban, színházban, filmben válik műalkotássá (vagy legalábbis annak részévé). Szilvitzy Margitnak – aki az Iparművészeti Főiskolán tanítva maga is részt vett fiatal művészek képzésében – nem kis szerepe volt abban, hogy az „iparművészeti textil tárgyból önálló művészeti produktum lett” – mint Józsa Ágnes írja. (Csak a további asszociációk kedvéért: Szilvitzy Margit pályája kapcsolódik Szombathelyhez és Velemhez, ahol Töröcsik Mari az utóbbi években élt.)

Az identitáskeresés minden fiatal (és nem fiatal) sajátja, akár művészek készül (vagy már az), akár nem. A *Hesszelők* című, Blaskó Borbála rendezte fizikai színházi előadás is ilyesméről szól két fiatal lány történetén keresztül, bár kritikájában Gabnai Katalin polemizál a létrejött mű értelmezéséről az alkotói szándékot s megvalósulását összevetve. Hogy az identitást tekintve milyen bonyolult folyamatról van szó, jól példázza a HANEM nevű női zenekar, melynek más-más alapképzettségű tagjai (színész, muzsikás, műfordító, énekes) tíz éve találtak egymásra – s gondolom együtt és egymás által egy kicsit új önmagukra. Cseh Andrea Izabella meghatározása szerint XXI. századi szüfraszettek ők. A *Sweet Charity*, vagy ahogyan Nyíregyházán játsszák, az Édes *Charity* címszereplője nem éppen szüfraszett, sorsa zenével-táncsal megjelenítve mégis „fontos mondanó” hordozója tud lenni a Móricz Zsigmond Színház előadásában – derül ki Urbán Balázs soraiból.

Többek közt a nyíregyházi társulat igazgatója is volt öt évig Verebes István színész, rendező, publicista, akinek két kötetéről V. Gilbert Edit osztja meg gondolatait az olvasóval, a színháztörténet forrásanyagainak végtelenül érzékeny, szövevényes jellegét is érzékeltetve.

SZÜCS KATALIN ÁGNES

FELBECSÜLHETETLEN ÉRTÉKŰ PIHE

Töröcsik Mari után küldött szavak

Szívesen mesélte Töröcsik Mari, hogy 1956-ban Cannes-ban a *Körhinta* bemutatója után letérdelt elé François Truffaut – akkor még filmkritikus, később korszakos rendező –, és jelezte: tanulmányt akar írni arról a mozdulatról, ahogy a filmbeli lakodalomban Mari az öt táncra kérő Máté (Soós Imre) vállára teszi a kezét. Talán el is készült ez a tanulmány – nem találtam sajnos –, de ha nem, azt mindenesetre írásba adta Truffaut az *Art* című folyóirat hasábjain, hogy ő a maga részéről a fesztiváldíjat a *Körhintának* és Töröcsik Mari alakításának nyújtáná át.

Megnéztem aztán ezt a pillanatot többször is. Úgy teszi Soós Imre vállára a kezét Töröcsik Mari, hogy a kamerához közelebb eső, jobb kezével belesasszéz egyet a mozdulatba. Egyetlen masodperc, ahogy a lány így ráfog a fiúra – a könnyedségnek és a kapaszkodásnak különös elegye. Bátorság, dac és riadalom egyszerre van benne. Ösztönösen jött ez bizonyosan, ahogy ösztönös lehetett minden ebben az alakítás-

ban a húszéves színinövendéktől, aki – saját megítélése szerint – semmit, de semmit nem tudott akkoriban még a színészi szakmáról. Felidézte évtizedekkel később, hogy amikor nagyon közel jött hozzá a kamera, az annyira zavarba hozta, hogy bátortalanul felszólt a rendezőnél: Fábr elvtárs, én így nem tudok... Jaj, dehogyisnem tudott. A *Körhinta* után az ötvenes években filmek sora alapozott arra a bájra, érzékenységre és természetességre, amely a fiatal színésznő sajátjának mutatkozott a vásznon. Kevéssé megirt női szerepek tucatjába lehelte életet, adta kölcsönbe az üdeségét, elevenségét. Akár Rontó Pál típusú bakfisként lábatlankodott a Dunai Vasműben (*Kölyök*, 1959), akár összeszúrta a levelet asszonyként a Tordy Géza játszotta fiatal kalauzzal (*Külvárosi legenda*, 1957), de még ha lopott is az üzemből, rossz társaságba keveredvén (*Vasvirág*, 1958) – mindig neki jutott a néző rokonszenve és együttérzése. Talán az *Édes Anna* volt az első

olyan film, ugyancsak Fábr Zoltán rendezésében, 1958-ban, amely az addigiaknál már többet követelt a címszereplőtől; árnyaltabb, rétegzettebb emberábrázolást.

Hogy mikor lett aztán Töröcsik Mariból konszenzuszos sztár, akit az egész ország ismert és elismert mint színésznagyságot, azt innen nézve már nehéz megállapítani. Az utolsó élő képviselője volt egy olyan korszaknak, amelyben még egybeeshetett a széles közönség és a szűkebb szakma értékítélete, s a népszerűség összefüggött a művészi teljesítménnyel. A fiatal színésznő lassan, de biztosan vértéződött fel tudással, tapasztalattal, stílusismerettel, gondolkodásmóddal. A hatvanas években 34 filmet forgatott! Megtanulta, kifejlesztette a figurateremtés változatosságát. 1969-ben fáradt, megtört, jót még csak elképzelni sem tudó középkorú édesanyja Nemeček Ernőnek *A Pál utcai fiúkban*. 1970-ben viszont miniszoknyás, szájában cigit lógató, vagányul vezető taxisofőr

A Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztiválról

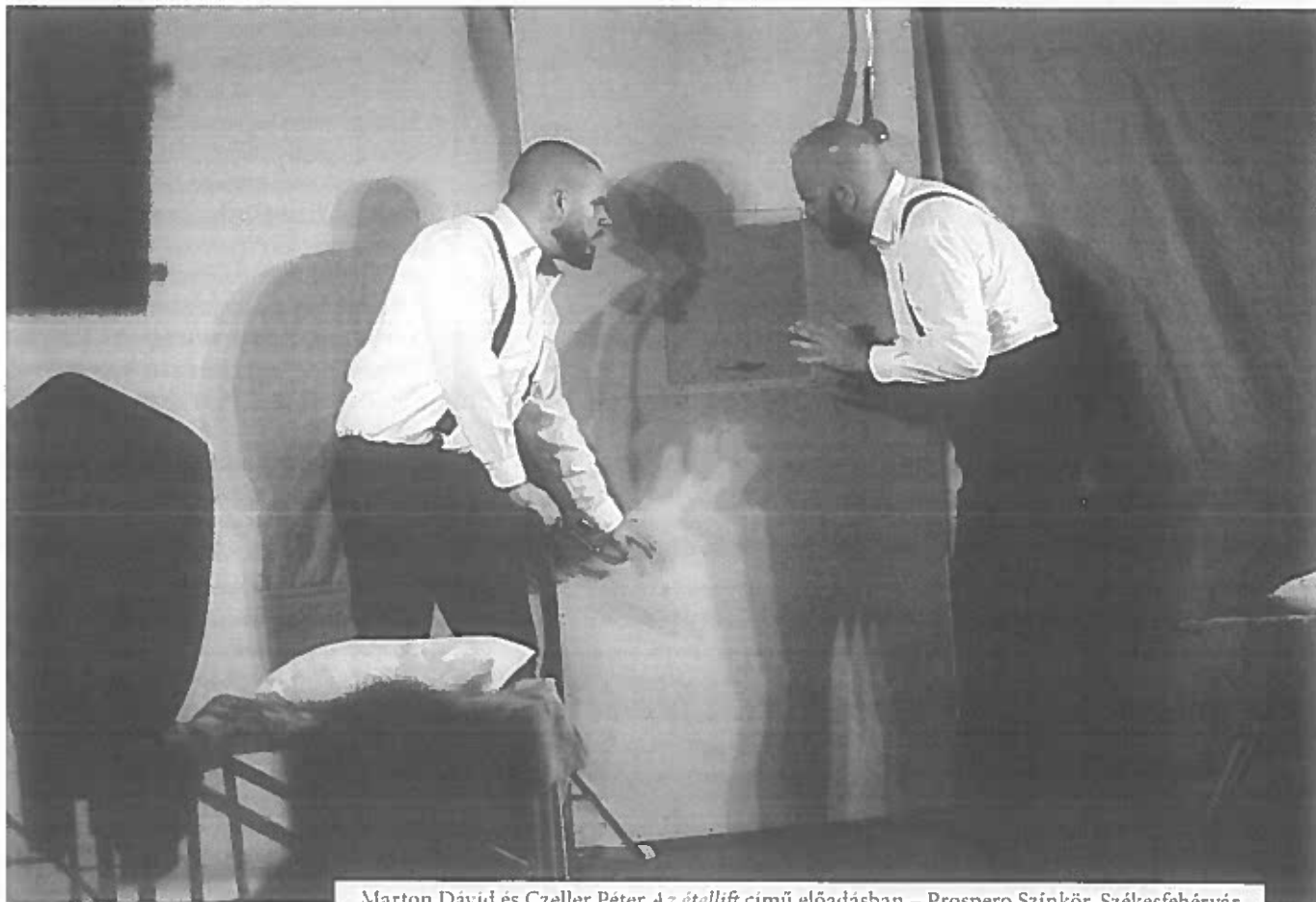
Elszánt kis csapat szervezi a vasvári fesztivált. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy tavaly októberben, a bezárások árnyékában is megrendezték, idén pedig az első között voltak, akik színházi fesztivállal ünnepelhették az újranyitást. Igaz, most nem érkezhettek határon túli társulatok, így a vándordíj, a természetes korszak még egy évig Batumiban várja, hogy a georgiai társulat visszahozza, de képletesen azért sikerült továbbadni.

Három nap alatt tíz előadást láthattunk. Ez kevesebb, mint az előző években, hiszen előfordult, hogy húszon felül volt a nevezett előadások száma. Az ok nyilván a járványban keresendő: kevesebb új előadás született, és voltak, akik még nem mertek fesztiválozni. Nem jöhettek az egy-két éve alakult újak sem, hiszen valószínűleg senkinek sem jutott eszébe a karantén alatt új színházi csoportot szervezni. A régi motorosok között akadt olyan csapat, a Prospero Színház Székesfehérvárról, akik a mostoha próbakörülmények után (egy falatnyi pincehelyiségben tudtak csak próbálni)

a fesztiválra időzítették versenyelőadásuk, *Az étellift* bemutatóját. Mások arról számoltak be, hogy közel másfél éves leállás után kezdtek el most újra dolgozni. Összességében elmondható, hogy a legelszántabbak, a rendszeresen visszajáró társulatok jöttek, és ez meglátszott a fesztivál kiegyensúlyozott színvonalán és a minősítéseken is. Magasan kiugró előadás nem volt, jó teljesítmények azonban igen, így születhetett két bronz és hét ezüst minősítés.

A fesztivál tavalyi vándordíjasa, a bajai Rábl Színház idén Janne Teller *Semmijét* hozta el. Az ifjúsági regény és a belőle készült előadások nemcsak a közönséget, a kritikusokat is erősen megosztják, és ez talán nem is áll messze az író és a színházi alkotók egyik céljától: vitát kezdeményezni, sőt, provokálni, amely lehetőséget adhat az elsődleges célközönségnek, a kamaszoknak, hogy értékekről, értékrendről, egyéni és közösségi felelősségről gondolkodjanak. A bajai társulat ifjúsági tagozata éppen ebbe a célkorosztályba tartozik. Dely Géza rendezővel ezúttal is átgondolt, kidolgozott,

energikus előadást hoztak létre, sok mozgással, jó társulati összjátékkal. Tavalyi, *Rém hangosan és irtó közel* című előadásuk után ezzel is bizonyították, hogy tartósan magas színvonalon dolgoznak, érdemes rájuk figyelni. Idén a fesztiváldíjjal térhettek haza. A vándordíjat a Körmenyi Kastélyszínház Társulat *Száll a kakukk fészkére* című előadása nyerte. Ritkán ígér jót a „rendezte a társulat” megoldás, ez az – anyagi és utazási nehézségek által indokolt – eset azonban kivétel a szabály alól. Előadásuk erőssége a főszereplők (McMurphy: Szép Dániel; Rached nővér: Jóna Andrea) játéka, a pontos helyzetkidolgozás, legfőképpen pedig az, hogy társulatként is meggyőzőek tudnak lenni. Füst Molnár Sándor mindig egy gyermek és egy felnőtt csapattal érkezik. A Bütyök Színház idén a Monori Lilikkel kiegészülve, állami gondoskodásban élő gyerekekből áll. Mórnicz novelláját hozták el, *A világ végén már szép és jó* címűt, amely éppen az árvaságról szól. A hajléktalanokból álló AHA Színház pedig Csáth Géza *Fekete csönd* című művét vitte színpadra. Füst

Marton Dávid és Czeller Péter *Az étellift* című előadásban – Prospero Színház, Székesfehérvár

Bajor János *A Tejút lovasa* című előadásban – Vasvári Játékszín

Molnár Sándor különleges, erős képekkel dolgozó, lassúdad (szertartás)színházat csinál, és mindig eléri, hogy megindítsa a nézőt, anélkül, hogy patetikus vagy hatásvadász lenne. A titka talán az, hogy jól eltalálja azt a metszetet, amelyben színészei úgy tudnak önmaguk lenni, hogy közben az előadott művet is hitelesen képviselik.

Valami hasonló történik a százhalombattai Felhőjárók Mozdulatszínház előadásaiban is, amelyekben értelmi fogyatékosok és épek dolgoznak együtt, zenével és mozgással, de sokszor csak egy-egy tekintettel kifejezve érzelmeket és emberi kapcsolatokat. *Csak a szívem érzi* című előadásuk heveny záporosöt eredményezett a nézőtérén – nem árt az ekkora hőségben.

Visszatérő vendég a fesztiválon a békéscsabai Féling Színház is, akik többnyire kortárs darabokkal dolgoznak. Most a *Mandragóra* Háy János-féle átíratával érkeztek. Annak ellenére, hogy többszörösen díjazott, jó színészek, akik most is igyekeztek hiteles megoldást találni a saját szerepükre, valahogy nem találták meg azt a stílust, amelyben ez a kortárs átírat hozzánk tud szólni. Az az elképzelésük, hogy időtlenné tágítsák a történetet, inkább gyengítette, mint erősítette a játékot.

A komédiázásban most a pápai S. K. Társulat volt sikeresebb. A *Négyen éjfélkor* című bohózat különösen a két női szereplő (Szabó

Erika és M. Varga Veronika) játékának köszönhetően működött jól.

Idén is jártak tájolni a csapatok, mi pedig, zsűriként követtük őket. Mindig jó élmény kis falvakba, művelődési házakba elkísérni a játszókat, látni, hogyan hat a játék a helyiekre, hogyan szövődnek beszélgetések az előadás utáni koccintások, pogácsázások során. Persze, van benne némi kockázat és zsákbamaczka jelleg: milyen lesz az előadás, találkoz-e a helyiek ízlésével, érdeklődésével. Azt tapasztaltam, hogy nyitottan fogadták még azokat az előadásokat is, amelyek távol álltak a nézők egy részétől. Így volt ez például Andrásfán, ahol Harold Pinter abszurdjával, *Az étellifttel* ismerkedhetett a részben gyerekekből, részben idősekből álló közönség. Ha volt is olyan gyanúm, hogy a gyerekek kriminek nézték az előadást, és a két pisztoly elsülését várták a legjobban, az idősebbek pedig elnyomtak néhány ásitást, mégis közösségi esemény született. A színészek (Czeller Péter és Marton Dávid) pedig a legjobb férfi szereplők díjával térhettek haza.

Egy másik vidéki előadással a Vasvári Játékszín lepert meg minket. Gergye Rezső rendező kinyomozta, hogy létezik ez az eddig soha nem játszott és csak részleteiben nyilvánosságra került Csengey Dénes-monodráma, a Zrínyi Miklósról szóló *A Tejút lovasa*. Elkérte a kéziratot az örökösöktől,

és Bajor János színésszel a Vasvár–Budapest zoom–tengelyen létrehozták ezt az előadást, amelyet Bérbaltaváron, a Nagy Gáspár emlékház felújított pajtáját körbeülve nézhettünk meg. Remek helyszín volt, a diszlethez pedig a közelgő hidegfront villámai is hozzájárultak. Veretes, szélesen hömpölygő szöveg Csengey Dénesé, amelyet Bajor János imponáló magabiztossággal adott elő. Egy keserűen csalódott, hazáját féltő, indulatos államférfi perkedését hallhattuk Istennel, az uralkodóval és önmagával – Tiborc panasza helyett Zrínyi panaszát. Aki felörlődik a jobb és a bal szívkamra összhangjának hiányától (szegény Csengey, mit írna erről most...); aki ismeri a saját képességeit, értékét, és szenved attól, hogy nem fordíthatja hazája javára. És aki mégis egy közülünk, hisz az előadás végén közemberré vetkőzve ül oda mellénk. Ebben a három napban ismét a béke szigete volt (a történelmi bekekötés helyszíneként is ismert) Vasvár. Szakmai és privát beszélgetések, a hosszú bezárkózás utáni találkozások öröme és valami nagy-nagy nyugalom érződött a levegőben. Hogy lehet oldalaktól függetlenül találkozni, értékelni a másik teljesítményét és beszélgetni. Több színjatszóval jobb hely lenne ez az ország, ebben biztos vagyok.

Móricz Zsigmond: *A világ végén már szép eső* – Bütyök Színháza, Monori Lilik,
Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztivál